

KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA İŞGAL BÖLGESİ KÖY VE KÖYLÜSÜ

Türkan ÇETİN

Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, büyük oranda halkın desteğinin ve katılımının sağlandığı Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının sonucudur. Bu nedenle Kurtuluş Savaşı'nın hangi koşullar altında kazanıldığını değerlendirebilmek için o dönemde halkın soluduğu atmosferi ve sosyal yapıyı irdelemek gerekir. Bu dönemde toplum; ağalar ve eşraf, şeyhler ve din adamları, aydınlar ve büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu halk olmak üzere dört sosyal sınıftan oluşuyordu¹.

Osmanlı Devleti; Avrupa'daki Sanayi Devrimi'nin dışında kaldığından batıdaki anlamda bir burjuva sınıfı, Osmanlı toplumunda gelişemedi. Devletin 19.yüzyıldan itibaren burjuva sınıfı oluşturmak için aldığı önlemlerde yeterli olmadı. Tam bir sınıf bilincine varamamış eşraf ve toprak ağalarının güçleri, büyük topraklara sahip olmaktan kaynaklanan zenginliklerine dayanıyordu. Kurtuluş Savaşı başlarken Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Çukurova, ve Ege Bölgesindeki toprakların büyük çoğunluğu bu toprak ağalarının elindeydi².

Anadolu'da yüzyıllardır kökleşmiş çeşitli mezhep ve tarikatların başındaki şeyhler, o mezheplerin mensupları üzerinde büyük söz sahibiydiler. Din adamlarının halk üzerindeki etkisini bilen Kuvayı Milliyeciler halkı savaşa yönlendirmek için din motifini Kurtuluş Savaşı boyunca kullandılar. İstanbul Hükümeti fetvalar yayınlarken halkı savaştan uzaklaştırmaya çalışırken, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen din adamları da fetvalar yayınlarken halkı savaşa teşvik etti³.

¹ Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C.I, Kastaş yay., İstanbul, 1988, s.68.

² Kamil Erdem, *Mühterem Mücadelede, Vilayetler, Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.17.

³ Denizli Müftüsü, İzmir'in işgali olayını duyup galeyana gelen ve Denizli meydanında toplanan halka, işgalin ertesi günü şöyle seslenmiştir: "Her ne pahasına olursa olsun Yunanlılar'a karşı koymak gerekir. Yunanlıların işgal eylediği memleketler halkı içinde farz-ı kifayedir. Ben fetva veriyorum. Silah ve cephaneye azlığı veya yokluğu hiç bir zaman kavgaya mani olmayacaktır. Hiç bir müdafaa vasıtası olmayan bir müslüman dahi yerden üç taş alarak, düşmana atmaya mecburdur". Selek, C.I, s.79.

Kurtuluş Savaşı'nda aydın kesimde en etkili rolü subaylar oynadı. Aydınların sivil kesimini ise; valiler, mutasarrıflar, adliyeciler ve öğretmenler oluşturuyordu⁴. Ama halk, aydın kesimden çok din adamlarının, şeyhlerin, ağa ve eşrafın etkisindeydi. Bu sebeple yapılacak olan savaşa halkın katılımını sağlamak için lider kadro sürekli bu unsurlarla işbirliği yollarını aramak zorunda kalmıştır.

Kurtuluş Savaşı öncesinde halkın büyük çoğunluğunu köylüler oluşturuyordu. Köylülerin önemli bir bölümünün kendisini geçindirebilecek toprağı yoktu ve ırgatlık, marabacılık, yarıcılık çobanlık yaparak yaşamlarının sürdürüyorlardı. Köylüler sağlık, eğitim, ulaşım olanaklarından yeterli oranda yararlanamıyorlardı. Köylerde okuma-yazma bilen insana rastlamak zordu.

Halk sağlığı da uzun savaş yıllarından olumsuz etkilenmiş, başta sıtma olmak üzere verem trahom gibi hastalıklar baş göstermişti⁵. Yüzyıllar boyunca devletin asker ve vergi kaynağı olan fakat kendisine hiç bir hizmet götürülmeyen Anadolu köylüsü devlete olan güvenini kaybetmiş, etrafındaki tefeci, eşraf, ağanın etkisi altına girmişti. I.Dünya Savaşı sonunda nüfusta tüketenlerin oranı yükselmışti. Her ailede oğlunu, babasını, kocasını ya da ağabeyini kaybeden gözü yaşlı insanlar vardı. Artık insanlar askerlik yapmak, savaşmak istemiyordu. Halkın kafasında yeni bir savaş; tekrar can kaybı, ağır vergiler demektir ve köylü artık hiç bir sonuç getirmeyen savaşların asker kaynağı olmak istemiyordu. Onun için vatan artık ektiği tarlası ve köyü ile sınırlıydı. 25 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Samsun'dan Havza'ya giderken yolda küçük bir tarlayı süren yaşlı bir köylüye rastlar ve aralarında şu konuşma olur:

"Mustafa Kemal Paşa: hemşeri, düşman Samsun'a asker çıkaracak. Belki buraların hepsini işgal edecek. Sen rahat rahat toprağı sürüyorsun.

Köylü: Paşa! sen ne diyorsun, biz üç kardaştık iki de oğul vardı. Yemen'de, Kafkas'ta, Çanakkale hepsi elden giti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde sekiz öksüz yetimle, üç dul kalmış kadın var.

⁴ Selek, a.g.e., C.I, s.113.

⁵ Erdaha, a.g.e., s.s.19-20.

Hepsi de benim sabanın ucuna bakarlar. Şimdi benim vatanım da, yurdum da aha şu tarlanın ucu! Düşman oraya gelinceye kadar benden hayır bekleme..."⁶.

Bu dönemde Batı Anadolu'nun etnik yapısı incelendiğinde nüfusun çoğunluğunu Türk ve müslümanlar oluşturmakta ise de önemli miktarda Rum, Ermeni ve Musevi nüfus bulunuyordu. Azınlıklar arasında Rumlar önemli bir sayıya sahipti⁷. Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin yoğun çabalarıyla adalardan Rum nüfus getirilerek Batı Anadolu hızla Rumlaştırılıyordu. Yunanistan bölgede Rum nüfusunu arttırarak, büyük devletlerinde desteğiyle Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirerek Ege Bölgesi ve adaları topraklarına katmayı planlıyordu⁸. Bu senaryoyu gerçekleştirmek amacı ile 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi. İşgal karşısında halkın tepkisi iki yönlü oldu. Halkın bir bölümü işgale tepkisiz kaldı. Bunda uzun yıllar süren savaşların getirdiği yorgunluk ve padişahın işgal karşısında tavrı etkili oluyordu. Yunan işgali yayılırken Mene-men, Manisa, Aydın gibi şehirlerde, şehrin ileri gelenleri Yunanlılar'ı karşılıyor, sokaklara Yunan bayrakları asılıyordu.

Yunan işgali karşısında halk, başlangıçta belli bir tepki göstermedi. İşgalin ilk kırksekiz saatinde, Yunan askerlerinin ve İzmir'li yerli Rumlar'ın yaptıkları taşkınlıklar sonucu çıkan çatışmalarda öldürülen Türkler 2000 kişiden fazlaydı. Yunan ordusu Urla civarındaki Kuşçuvar, Kızılcaköy, Devederesi gibi köyleri yakarak yağma etti. Köylülerden sağ kalanlar ilçe merkezine sığındı. Harbiye Hazırı Şevket Turgut Paşa sadrazama yazdığı raporda yerli Rumlar'ın örgütlü çetelerinin Urla yarımadasında İslam ahaliye uygulamaya başladığı öldürmelerin, hiç koruması olmayan bölge halkını Yunanlılar'ı iyi karşılamaya yönelttiğini bildiriyordu⁹. Seferihisar, Çeşme, Gülbahçe'yi kolaylıkla işgal eden Yunan ordusu Torbalı'ya yöneldi. Seydiköy ve Buca'nın Yerli Rumlar'ı, Cumaovası'na kadar tüm İslam köylerine saldırarak mallarını yağma etti. Torbalı ve Söke köylerinde de benzer olaylar yaşandı.

⁶ Ş.Süreyya Aydemir, *Tek Adam, C.II (1919-1922)*, 2.B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966, s.s. 23-24.

⁷ Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.s.51-52.

⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1989, s.52; Taçalan, s.54.

⁹ Hamdi Buytuulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C.II, S.12., s.s. 6-7.

Yunan ordusu üç koldan Ege Bölgesi'nin içlerine doğru ilerliyordu. Birinci yön Gediz vadisi üzerinde Menemen'den başlayarak Manisa, Turgutlu, Salıhlı ve Alaşehir'di. İkinci yön Menderes vadisi üzerinde Torbalı, Bayındır, Ödemiş yoluydu. Üçüncü yön güneyde Aydın bölgesiydi. Yunan ordusu 21 Mayıs akşamına kadar, güney yönünde Torbalı'ya doğuda Kemalpaşa'ya kuzeyde Menemen'e kadar olan bölgeleri işgal etti¹⁰.

İzmir'den başlayan Yunan ileri hareketinin ilk hedefi 120 bin kişilik nüfusa sahip Manisa şehriydi. Şehirde çoğu merkezde olmak üzere 23 bin yerli Rum yaşıyordu. Öteden beri Yunanlılık ideali ile beslenen Manisa'nın yerli Rumlarının bir bölümü Yunan birliklerine işgallerde yardımcı oluyordu. Milli duygulardan yoksun olan Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey halkın işgale tepki göstermesine engel olmaya çalıştı. Halkta; aslında direniş konusunda çok istekli değildi. Manisa'daki işgali köylere doğru genişleten Yunan birlikleri köylerde büyük vahşetler yapıyordu. "25 Haziran 1919'da Papazlı (Halitpaşa)'da bulunan Yunan erleriyle Manisa'dan bir Yunan yüzbaşısı komutasında gelen, tahminen altmış kişilik bir süvari birliği tarafından Cin Obası köyü basılarak köyün bütün erkekleri koyun boğazlar gibi boğazlandıktan sonra köyün yakınındaki dereye atılmış, sonra da köy ateşe verilmişti... 24-25 Temmuz 1919 günleri Develi, Koldere, Mütevelli, Kumkuyucak, Çerkesyenice köyleri yağma edilmiş ve köylülere aid at, sığır ve koyun cinsinden hayvanlara el konulmuştur"¹¹.

Batı Anadolu Bölgesi'nde yelpaze şeklinde genişleyen Yunan işgali ve halka yapılan zulümler karşısında Kuvay-ı Milliye hareketi oluştu. İstanbul Hükümeti'nin duyarsız politikası üzerine Batı Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmak için kongreler toplandı. Bürokrat kesim ile yerel eşraf işgal sonrası harekete geçerek komiteler kurdu. Her kasabadaki Kuvayı Milliyeciler, işbirlikçilerle mücadele pahasına direniş örgütlerini kurdular. Yunanlılar'a İstanbul Hükümeti'ne, tutuculara ve işbirlikçilere karşı savaşılarak direniş örgütlemeyi başardılar. Erzurum Kongresi toplanmadan bir ay önce I.Balıkesir Kongresi'ni toplama-

¹⁰ Selk, a.g.e., C.I., s.240.

¹¹ Kamil Su, *Manisa ve Yöresinde İşgal Acları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1982, s.s. 35-36.

yı başardılar. 27 Haziran - 12 Temmuz 1919 arasındaki kongrenin sonucu seçilen Heyet-i Temsiliye'nin başına Hacim Muhittin Bey getirildi. Kongre'de ulusal direnişin Yunan ilerleyişi karşısındaki tavrı, milis kuvvetlerin nasıl giydirilip besleneceği, silah ve cephanelerinin nasıl sağlanacağı, hangi kazaların hangi birlikleri besleyeceği konuları saptandı. Bu milis kuvvetlerinin başında genellikle yerel nüfuza sahip kişiler bulunuyordu. II. Balıkesir Kongresi Erzurum Kongresi'nden 3 gün sonra toplandı¹². Bu kongre ilkinden daha kapsamlı kararlar alarak, dış ülke temsilciliklerine de göndermişti.

Kongrenin en önemli özelliklerinden birisi şu idi:

Bildiriyi imzalayan 46 üyeden Başkan Hacim Muhittin Bey ve iki Kuvayi Milliye kumandanı Hamdi ve Hüsnü Beyler eşraftan değildi. Diğer 43 üye "eşraftan" deyimini koyarak bildiriyi imzaladı¹³. Eşrafın direnişin başına geçmesinin nedeni, Yunan İşgaline karşı ilgisiz kalan yoğun köylü kitlelerini harekete geçirecek olan lider güç konumunu korumak ve köyü kitlelerinin başında onları denetleme isteği idi.

Diğer bir sebep ise büyük devletlerin Osmanlı toprakları içinde emperyalizme dayanarak varlıklarını sürdürmeleri Anadolu'daki büyük toprak sahipleri ve Türk tüccarlarının çıkarlarını zedelemiyordu. Ama yerel azınlıkların (Rumlar ve Ermeniler) oluşturduğu bir sömürü ağında bu sınıfların çıkarları elden gidebilirdi¹⁴. Bu nedenle Ege Bölgesi'nde çıkarları tehlikeye giren eşraf Yunanlılar'a karşı milis kuvvetler oluşturarak savaşmayı tercih etti. Eşrafın Kurtuluş Savaşı'na destek vermesi ile geniş köylü kitlelerini savaşa sokmak kolaylaştı.

İşgal güçlerine karşı başlatılan Kuvayi Milliye hareketinin insan kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz:

O dönemde resmen görevli bulunan askerler; yurtsever duygularla savaşa katılan gönüllüler; dağlardaki efe, eşkiya, zeybekler; hapishaneden çıkan hükümlü ve tutuklular; asker kaçakları; bulunduğu bölge

¹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, Afa yay., İstanbul 1992., Doğu Ergil, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihü*, Turhan yay., Ankara, 1981, s.s. 70-73.

¹³ Ergil, s.s. 78-79.

¹⁴ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yay., İstanbul, 1980, s.631.

işgal altında olup yersiz, yurtsuz kalanlar; adamlarıyla savaşa katılan toprak sahibi, eşraf; kongre kararıyla kasaba ve köylerden toplanan insanlar¹⁵.

Mondros Bırakışması'ndan sonra asker sayısı oldukça düşürüldü. Taburlar barış döneminin 1/5'ine indirilerek 80 kişi oldu. Erzurum'daki 15.Kolordu dışında hiçbir birliğin mevcudu tam değildi. Ege'de Yunan ilerleyişine karşı Ayvalık'ta ilk resmi kuvvetler direnişe geçtiğinde piyade alayının mevcudu sadece 150 kişi idi, ve iki makinalı tüfeğe sahipti. 57. Tümen'in 21 Haziran 1920 yılındaki mevcudu ise 193 subay 4390 erdi¹⁶.

Batı Anadolu Kuvayi Milliyesi'nde efelerin oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Efe, Batı Anadolu'da tarımın ticarileşmesi sonucu toplumsal katmanlar arasındaki eşitsizliğin en fazla belirginleştiği çeteciye verilen addır.

Doğu Ergil, Eric Habsbawn'a dayanarak bunların toplumsal bilim yazınında "sosyal haydut" olarak sınıflandırılması gerektiğini vurguluyor¹⁷. "Sosyal" olarak nitelendirilmelerinin nedeni, yasadışı davranışlarının bireysel olmaktan çok toplumsal olaylara dayanması ve toplumda bu yasadışılığın benimsenip desteklenmesidir. Bunun sonucu "Sosyal haydut" bireysel amaçlı haydutluktan ayrılır.

"Sosyal haydut" olarak nitelendirilebilen efeler genelde ya bağlı olduğu ağaya karşı gelmiştir; ya tefeciden aldığı borcu ödeyememiştir; ya da jandarmayla türlü sebeplerle başı derde girmiştir. Genelde gelir dağıtımının eşit olmadığı bölgelerde ya da aşiret sisteminin egemen olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ekonomik ve siyasi otoriteye karşı başkaldırı biçiminde kendini gösterir.

Ege Bölgesi'nde 19.yüzyıldan itibaren pazar için üretimin hızlanması toprakların tek elde toplanmaya başlaması ve devletinde büyük toprak sahiplerini desteklemesi sonucu "sosyal haydutluk" oluştu. Ağa, Jandarma, mülki amir üçlüsüne karşı geniş köylü kitlele-

¹⁵ Selek, *a.g.e.*, C.I., s.121; Ergil, s.83; Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, C.I., Kastaş yay. İstanbul, 1988, s.193.

¹⁶ Selek, s.126; Milis Kuvvetleri'nin ise Batı Anadolu'da aynı tarihlerde 15 bin kişi olduğu tahmin ediliyordu. Selek, s.127.

¹⁷ Eric Hobsbawn, *Haydutlar*, (Çev.Fatma Taşkent), 2.B., Logas yay., İstanbul 1990.

rinin yapabileceği fazla bir şey yoktu. Başkaldırışı; kendisini askere almaya, elindeki malını vergi diye toplamaya gelen devlet memuruna, ağasına jandarmayaydı. Başkaldıran kişi geniş kitlelerin istediklerini yaptığı için köylüler çeteleri destekliyor ve besliyordu. Yasaya uymayan kişi dağa çıktığında bir çeteye dahil olmak zorundaydı, tek başına birşey yapamazdı. Çetelerin liderleri ve kadrosu sürekli değişirdi. Çeteleri oluşturan insanlar çalışmadığından köylüler onları besler bunun karşılığında çetelerden köylerini ağanın ve jandarmanın zulmünden korumasını beklerlerdi. Varlıklı kesimden alıp yoksullara dağıtan "sosyal haydutluk" Türkiye'de bu şekilde oluştu¹⁸.

Kuvayı Milliye'nin oluşumunda silah ve cephane sayısı kesin olmadığı gibi asker sayısı dahi kesin olarak verilemiyordu. Bunun en önemli sebebi "askerlik mükellefiyeti" olmaması idi¹⁹. Kuvayı Milliye birliğini bırakıp köyüne giden bir kişi düzenli orduda olduğu gibi asker kaçağı sayılmıyordu. Çünkü bu kişiler bu kuvvetlere gönüllü olarak katılmışlardı²⁰.

Kuvayı Milliye bir halk hareketi olduğundan ihtiyaçlarında halk tarafından karşılanıyordu. Yıllarca süren savaşlarda tükenen halk bir yandan Osmanlı Devleti'ne vergi verirken bir yandan da Duyun-u Umumiye İdaresi'ne vergi ödüyordu. Şimdi bunlara bir de Kuvayı Milliye kuvvetlerinin beslenmesi eklenmişti. Halk "Nakti ve Ayni Teberru" olarak mal ve para bağışı yapıyordu ama bu bireyin isteğine bırakılmıyor çoğu kez zorla toplanıyordu. Şerif Güralp hatıralarında eşkiyalıktan gelme Kuvayı Milliye komutanlarının köyden para toplarken köy halkına yaptıkları haksızlıkları şöyle dile getiriyor:

*"Kumandan bey, köye efeler gelir ikram ederiz. Elimizden geldiği kadar hizmet ederiz. Koyun keseriz beğenmezler, hindi isterler. Kaz keseriz, tavuk isterler. Her dediklerini yaparız gene de kıymet bilmezler...."*²¹.

¹⁸ Ergil, s.s.84-88.

¹⁹ Selek, C.I., s.125.

²⁰ Rahmi Apak hatıralarında Kuvayı Milliye kuvvetlerine katılanlar hakkında şu bilgileri veriyordu: "... memlekette gürbüz, sıhhatli, açığız ve oldukça kavgacı insanlar çete kıtalarına katılmışlardı. Muvazzaf birliklerinde ise, 1898 doğumunu biçareler kalmıştı. Çeteier maaşlı ve hayvanlı idiler. Gerek kendilerinin ve gerekse hayvanlarının yiyeceklerini de geçtikleri köylerden ve şehirlerden sağladıklarından para biriktiriyorlardı". Rahmi Apak, *70'lik Bir Subay'ın Hatıraları*, T.T.K. yay., Ankara 1988, s.195.

²¹ Müderrisoğlu, C.I, s.201

Kuvayı Milliye'ye gelir sağlanmasındaki güçlükler dışında bu gelirlerin harcanması sırasındaki plansızlıklar sonucu erlerin günde ne kadar besleneceği, hayvanların yem ihtiyaçları hesaplanmamıştı. Çeteler düşmanla savaşmadığı dönemlerde köylerde konaklayarak köylüler üzerine büyük yük oluyordu. Ayrıca Kuvayı Milliyeci olan köyler Yunan işgaline uğrarsa Yunanlılar tarafından cezalandırılıyordu. Bunun gibi sebepler Kuvayı Milliyecileri barındıran köylüleri tedirgin ediyordu²².

Kurtuluş Savaşı'nı meşru temellere oturtmak amacıyla 23 Nisan 1920 yılında Ankara'da T.B.M.M. açıldı. Yeni açılan meclis geniş köylü kitlelerini içine alan bir dizi kanun çıkardı. Meclis açıldıktan bir gün sonra köylülerin ödediği Ağnam vergisini yeniden köylü lehine 1 nolu yasa olarak kabul etti²³. İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan'da Ağnam vergisinin sekiz katına çıkarılması kabul edilmişti. T.B.M.M. ise köylü üzerinde olumsuz etki yaratmamak ve köylüleri kendi tarafına çekebilmek amacıyla verginin eskiden olduğu gibi dört katına çıkarılmasını kabul etti. Yine köylülerin Kurtuluş Savaşı'na katılmasını sağlamak için 11 Ekim 1920 gün ve 39. sayılı Baltalık Kanunu kabul edilerek, köylünün orman sahibi olması sağlanıyordu. Ancak bununla birlikte ülkenin ormanları büyük tahribata uğradı. 1923 Lozan Antlaşması'nın ardından bu uygulama durduruldu²⁴. Ülkenin ormanlarının tahrip edilmesine hükümetin savaş boyunca ses çıkarmamasının en önemli sebebi geniş köylü kitleleriyle iyi ilişkiler kurarak, verilen bağımsızlık savaşında bu kitlenin desteğini de almaktı.

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip) köylünün yıllardır çektiklerini Meclis kürsüsünde şöyle dile getiriyordu:

*"Köylü bizde herşeydir. Fakat hiç bir şey olmayan yine köylüdür. Vergi veren, vatanı müdafâ eden, bütün omuzlarına memleket sikleti çöken köylüdür. Fakat yine ezilen köylüdür. İşleri yapılmayan, yolları yapılmayan yine köylüdür. Mahkemelerden, hükümetten kovulan yine köylüdür. Vergi vermek lazım geldiği zaman bütün yükü köylünün üzerine tahmil ederiz"*²⁵. Mehmet Şükrü Bey köylünün sorunlarını dile

²² Müderrisoğlu, C.I., ss. 204-206

²³ T.B.M.M.Z.C., D.I, İ.I, C.III., 3.B., Ankara, 1981, s. 131.

²⁴ Hikmet Özdemir, "Türkiye'de Köylü Politikası", *Ekin Belleten*, Yaz. 1988, s.59

²⁵ T.B.M.M.Z.C., D.I, İ.I, C.III., 3.B., Ankara, 1981, s. 131.

getirdikten sonra yeni T.B.M.M. hükümetinin köylüye tamamen farklı davranacağını belirterek hükümetin köylü politikasını da yansıtıyordu.

Osmanlı Hükümeti geniş köylü kitlelerinin Kuvayı Milliyecilere sempati duymalarını engellemek amacıyla özellikle T.B.M.M. açıldıktan sonra askerlik ve vergi mükellefiyetlerinin kaldırıldığını propaganda ediyordu. Ayrıca Kuvayı Milliyeciler dini inançlarına son derece bağlı köylülere "Din ve Millet düşmanı" Bolşevikler olarak tanıtılıyordu. Onlarla işbirliği yapanlar da vatan haini olarak suçlanıyor ve idamları isteniyordu.

Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey Meclis'te 10 Mayıs 1336 Anzavur ayaklanması hakkındaki konuşmasında köylünün psikolojisini de yansıtıyordu.

"...Anzavur'un propagandaya verdiği ehemmiyet hakikaten şayanı ehemmiyettir. Otuz haneden mürekkep bir köy halkının yedi sekiz yüz mevcutlu bir kuvvetimize saatlere mukavemet ettikten ve o köy harap ve tûrap olduktan sonra arzı teslimiyet ettikten sonra kendilerinden icra edilen tahkikat ve tetkikatta pek samimi olarak itiraf eylemişlerdir ki; (Kuvayı Milliye İzmir'i Yunanlılar'a vermiş, İstanbul'da halifemizi İngilizlere satmış, şimdi padişah el altından Anzavur Paşa'yı Gavur imamı göndermiş fetva çıkarmış, beni milletim kurtarsın) demiş.

Bu hisle köylüde silaha sarılmış ve ölümü hayata tercih ederek pek şiddetli hücumlar etmiştir"²⁶.

İngilizler'in maddi desteğinin olduğu ve padişah tarafından körüklenen bu ayaklanmalar meclisi çok zor durumda bıraktı. Hükümet bir yandan bu ayaklanmaları bastırırken bir yandan da ilerleyen Yunan işgalini durdurmaya çalışıyordu. Ancak ne Yunan işgaline karşı başarı sağlanıyor ne ayaklanmalar son buluyordu. T.B.M.M.'nin Yunan işgaline karşı başarı sağlayabilmesi için içteki karışıklıkları ortadan kaldırması gerekiyordu. Bu nedenle ayaklanmaların bastırılması için harekete geçildi ve 29 Nisan 1920'de T.B.M.M.

²⁶ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1985, s.87

ikinci kanun olarak "Hiyanet-i Vataniye Kanunu"nu çıkardı²⁷. Kanunla ayaklanmaları çıkaranlar, ayaklanmaya katılanlar vatan haini olarak kabul ediliyor ve idam ediliyordu. Kanunun çıkarılmasının üzerinden dört ay geçtiği halde kanun istenilen sonucu vermedi. Anadolu'da askerlikten kaçma, güvensizlik, casusluk, iç ayaklanmaları destekleyen propagandalar devam etti. Bu kanunun uygulanmasını sağlayacak olağanüstü yetkilere sahip mahkemelerin olmaması bunda önemli bir etkendi. İç ayaklanmalar, Yunan ilerleyişi ve asker kaçaklarının önlenememesi sonucu meclis yeni önlemler almak zorunluluğunu duydu. 11 Eylül 1920 yılında "Firariler Hakkında Kanun" çıkarılırken bu kanunla birlikte olağanüstü yetkilere sahip İstiklal Mahkemeleri'de kuruluyordu. İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasının amacı asker kaçakları sorununu çözmektir. Mahkemeler casus, bozguncu, eşkiya ve asker ailelerine tecavüz edenleri ağır şekilde cezalandırarak geniş halk yığınlarını yanlarına çekmeye çalıştı. İstiklal Mahkemeleri; asker kaçağı olaylarını önlemek amacıyla; kaçağı, ağır cezalar verip ordunun ihtiyacı olan askerleri kaybetmek yerine, az ama korkutucu cezalar vererek birliğine dönmesini sağlamaktı. Ağır hapis ve idam cezaları, askerden kaçmayı alışkanlık haline getirmiş, asker kaçağı iken suç işlemiş olanlara veriliyordu²⁸. Genellikle kaçıktan başka suçu olmayanlara, kaçış sayısına göre, doktor gözetiminde ve çoğu kez iki defada olmak üzere 40-100 değnek vuruluyordu.

Kurtuluş Savaşı'nda ihtiyaç duyulan güç; insan kaynaklarıydı. Cephe savaşmak yanında, cephe gerisinde tarım, zanaat gibi çeşitli görevlerde çalışacak insanlara ihtiyaç vardı. Bu nedenle çeşitli suçlardan mahkum olanlardan tarımla uğraşan köylüler hasat zamanı, üç aylık bir süreyle kontrol altında serbest bırakılıyordu²⁹.

İstiklal Mahkemeleri'nin çalışmaları sonucunda T.B.M.M. Hükümeti içte ve dışta tanındı. Ayaklanmalar bastırıldı. Asker kaçakları sorunu çözümlendi. Ordunun asker ihtiyacı karşılanırken, vergilerin toplanması da düzene girdi. Halkın savaşın kazanılacağına inancı arttı ve T.B.M.M. Hükümeti Osmanlı Hükümeti'ne karşı üstün-

²⁷ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri (1920-1927)*, C.I-II, 2.B., D.E.Ü. yay., İzmir, 1988, ss.25-32.

²⁸ Aybars, s.147.

²⁹ Aybars, s.163.

lük sağladı. Uzun süre tepkisiz kalan köylü yığınları biraz İstiklal Mahkemeleri'nin yaptırımları ve biraz da I. İnönü Savaşı'nın kazanılmasının verdiği güvenle savaşa katıldı. Bundan sonra savaşın kazanılması için ordunun ihtiyacı olan insan kaynağı sağlanıyordu.

İnönü Savaşları'nın kazanılması üzerine Yunanistan tüm kaynaklarını kullanarak taarruza geçti. Eskişehir, Kütahya Savaşlarında tüm varını yoğunu ortaya koyan Yunan tarafı karşısında silah ve cephanesi yetersiz olan Türk tarafı büyük bir yenilgiye uğradı. Yunanlılar'ın bu yeni zaferiyle verimli toprakların bir kısmı daha elden çıktı. Yunanlılar köylerini yakarak, halka işkence yaptı. Elinde yiyecek, içecek nesi varsa hepsini aldı. Ordudan kaçış olayları bu dönemde tekrar arttı. Bu psikolojik durum içinde T.B.M.M.'nde muhalefettekiler "Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor? Bunun elbette bir sorumlusu vardır. O nerededir? Onu göremiyoruz. Bugünkü elem verici ve feci duruma asıl sebep olanı ordunun başında görmek isterdik." diyorlardı. Bu kişi Mustafa Kemal'di ve ordunun başına geçti.

Sakarya Savaşı'na kadar ülkede hakim olan psikolojik durum nedeniyle halk topyekün savaşa çekilememişti. Ama bu savaşta halkın son bir silkinişle varını yoğunu ortaya koyması gerekiyordu. Ordunun insan, silah, cephane, araç, gereç, hayvan ve yiyecek maddelerine ihtiyacı vardı ve en önemlisi savaş boyunca bunun takviye edilmesi gerekiyordu. Ayrıca en büyük sorunlardan birisi de zamanın sınırlı olmasıydı. Kararların bir an önce verilerek uygulanmaya konması meclis tartışmalarıyla zaman kaybedilmesi savaşın kaybedilmesine sebep olabilirdi. Meclis üç aylık süreyle yetkilerini Başkomutanlık görevini de vererek Mustafa Kemal'e devretti (5 Ağustos 1921).

Mustafa Kemal Paşa Başkomutan atandıktan iki gün sonra Te-kalif-i Milliye Emirleri'ni çıkardı. Onu bu emirleri çıkartmaya iten sebep bütçe gelirlerinin sınırlı olmasıydı. Bütçeye gelir sağlamak amacıyla ilk akla gelen yeni vergiler getirilmesiydi. Ancak ekonomi tarıma dayalı olduğundan ve henüz hasat zamanının ortasına bile gelinmediğinden tarıma dayalı vergilerin kısa sürede artışı sağlanamazdı. Aşar ve Ağnam vergisi artırılsa bile kısa sürede gelir artışı sağlanması zordu. Gümrük vergilerine de güvenilemezdi. Tarım ürünlerine dayanan ticaret ancak Eylül ayından sonra gelir getirebilirdi. Dış borç almakta dev-

let politikasına ters düşüyordu. Çünkü ekonomik bağımlılığın siyasi bağımlılığı da beraberinde getireceği biliniyordu. Emisyonla para basacak matbaa olmadığı gibi bu büyük bir enflasyonuda beraberinde getirirdi. Mustafa Kemal başka bir çıkış yolu aradı ve 7-8 Ağustos 1921 günü Tekalif-i Milliye Emirleri'ni yayınladı. Tekalif-i Milliye Emirleri'nin uygulanmasında İstiklal Mahkemeleri de etkili oldu. Tekalif-i Milliye Emirleriyle cephe gerisindeki halkın mal, hizmet ile vergilendirilmesiyle tüm millet savaşa girdi. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta bunu şöyle anlatıyordu.

"Harp ve Muharebe demek; iki milletin yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün mevcudiyetleriyle yekdiğeriyle karşı karşıya gelmesi ve birbirleriyle vuruşması demektir. Binaenaleyh bütün Türk milletini, cepheye bulunan ordu kadar fikren, hissen ve fiilen alakadar etmeli idim. Millet efradı yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan muharip gibi, kendini vazifedar hissederek, bütün mevcudiyetini mücadeleye hasredecekti. Bütün maddi ve manevi varlığını vatan müdafasına hasretmekde temenni ve müsamaha gösterenler, harp ve muharebeyi cidden göze almış ve başarabileceklerine kani olmuş sayılmazlar. Biz bu maksadın teminine çalıştık"³⁰. Tekalif-i Milliye Emirleri halktan şu fedakarlıkları istiyordu:

Tekalif-i Milliye Emirleri'nin birinci maddesine göre her köyde imam ve muhtar Tekalif-i Milliye Komisyonu üyesiydi.

İkinci maddeye göre ise her şehir, kasaba ve köyde her ev birer kat çamaşır, bir çift çorap ve çarık hazırlayacaktı. Böylece cephe gerisindeki halkta savaşa katkıda bulunuyordu. Köylü kadınları kendi yaptıkları yünden çorap örüyordu. Zaten bu dönemde her aileden en az bir kişi cephedeydi ve bu çorapları ören kadınlar cephedeki yakınlarını düşünüyorlardı.

Üç ve dört numaralı maddelerle, tüccarların ve halkın elindeki kumaş, yiyecek, giyecek malzemelerinin yüzde kırkına savaş sonrası ödenmek koşuluyla el konuldu.

³⁰ Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi), Devlet Matb. İstanbul 1934, s.100.

Beşinci maddeyle, halkın elindeki her türlü taşıt aracıyla orduya hizmet etmesi mükellefiyeti getiriliyordu. Köylü at arabasıyla, öküzüyle, kağnısıyla, at, eşek, katır sırtında taşıma hizmetlerine katılacaktı. Cephe gerisinin yükünü özellikle kadınlar çekiyordu. Erkekler cephede savaştığı için cephe gerisinde çocuklar ve yaşlı erkekler kalmıştı ki bunların savaşın kazanılmasındaki katkısı oldukça azdı. Köylü kadınlar kağnılarla çok düşük süratle cepheye cephane, yiyecek, malzeme taşıyordu. Bunlar bebekleri sırtında, çok zor şartlar altındaydılar. Evlerde kalan kadınlar da tarlaları ekerek, ürün alıp, üretimin düşmesini engellemeye çalışıyordu.

Altıncı madde ile ülkeyi terkedenlerin hazineye geçen mallarından ordunun ihtiyacını karşılayacak olanlarına elkonuldu.

Yedinci maddeye göre, halkın elindeki silah ve cephaneler en geç üç günde ücret ödenmeksizin komisyonlara verilecekti.

Sekizinci maddeye göre, kamyon, otomobil, telefon, için gerekli malzemeler (makina yağı, vazelin, gres yağı, araba ve kamyon lastiği, telefon makinesi, kablo, pil,...) isteniyordu. Ancak Anadolu'da elinde bu malzemeleri olan insan yok denecek kadar azdı.

Dokuzuncu maddeyle marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç ve araba yapan esnafla, imalathaneler belirlenerek bunların yapım-onarım gücü belirlenecekti. Yine kılıç, mızrak ve eğer yapacak, onaracak zanaatkarlar bu araç gereçlerin yapım ve onarımı ile görevlendirilecekti.

Onuncu madde ile evvelce halka bırakılmış olan at ve öküz arabaları, tekerlekli yaylı arabaların yüzde yirmisi bedelleri sonradan ödenmek koşuluyla alınacaktı³¹.

Tekalif-i Milliye Emirleri'nin maddeleri incelendiğinde ordunun durumunun ne kadar kötü olduğu ve en basit ihtiyaçlar için bile halkın desteğine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Tekalif-i Milliye Emirleri'nin başarı ile uygulanması sonucunda Sakarya Savaşı'nda büyük bir başarı sağlandı. Köylülerin Sakarya Savaşı'nın kazanılmasında büyük payını Milli Savunma Bakanı Rafet Paşa şu sözleriyle dile getiriyordu:

³¹ Tekalif-i Milliye Emirleri'nin tam metni için bkz. *Nutuk*, s.410.

"... Bu ferdin Zaferi değil, milletin zaferidir ve asıl kağı arabasıyla koşan, yavrusunu kucağında taşıyan köylü kadının zaferidir. Şükranı bir defa daha resmen ve alenen tekrar ediyorum. Vatandaşlar, bugün zaferimizi resmen ilan ediyoruz..."³²

Gerçekten Sakarya Savaşı'nın kazanılmasında köylü kitlelerinin özellikle köylü kadınlarının yaptığı fedakarlıkların büyük etkisi olmuştur. Cephede savaşan erlere destek olmak cepheye taşımak, onların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir çok köylü kadını sırtında çocuğu, kağısıyla yükü ile cepheye sürekli cephe taşıdı. Devlet köylünün içinde bulunduğu tüm olumsuz şartlara rağmen gösterdiği çabalara karşılık olarak Büyük Taarruza hazırlık yaptığı günlerde, o döneme kadar Yunanlılar'ın elinden kurtulan bölgelerdeki ve Büyük Taarruz'dan sonra kurtarılacak yerlerin halkına yardım amacıyla 31 Ekim 1921 gün ve 161 sayılı "*Düşmandan istirdat edilen ve edilecek olan mahalleler ahalisine muavenet hakkında kanun*"³³ çıkarılarak kurtarılan ve kurtarılacak olan bölgelerde düşman tarafından yıkılan, yağmalanan kasaba, köy, çiftliklerin; bina, arazi ve aşar vergileri bir yıl, Ziraat Bankası borçları faiz işlemeksizin iki yıl ertelenecekti. Ayrıca bu bölgelerdeki fakir halka tohumluk yardımı yapılacak, ormandan kesecekleri ağaçlardan para alınmayacaktı.

Savaş nedeniyle, üretici güç olan erkeklerin silah altına alınması ve Tekalif-i Milliye Komisyonlarının da askeri nakliyatı sağlamak için halktan öküz toplaması ziraati olumsuz yönde etkilemişti. Bu durumu göz önünde bulunduran Kütahya Mebusu Besim Atalay halktan alınan öküzlerin hergün öldüğünü belirterek, askerlerin elindeki bakımsız öküzlerin köylülere verilmesini önerdi³⁴. Bu görüşü bütçe encümeni de olumlu buldu.

Bu dönemde tarımdaki güçlerin cepheye olması sonucunda ülkenin bir çok bölgesinde tarımsal üretim gerçekleşemedi. Bazı bölgelerde kıtlık başladı, un fiyatları yükseldi³⁵. Halk bir yandan düşman taarruzu tehlikesiyle karşı karşıya iken bir de ülkede kıtlık başlaması o dönemde yaşayan halkın ne kadar büyük zorluklar içinde savaştığını göstermesi açısından ilgi çekicidir.

³² Konuşmanın tam metni için bkz. *T.B.M.M.Z.C.*, D.1, 1.2, C.XII, s.217.

³³ *T.B.M.M.Z.C.*, D.1, 1.2, C.XIV, Ankara, 1958, s.56.

³⁴ *T.B.M.M.Z.C.*, D.1, 1.2, C.XV, s.36.

³⁵ İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Anadolu Üniv. yay., Eskişehir, 1989, s.s.253-254.

Sakarya Savaşı'nın kazanılması ile halkın savaşın kazanılacağına olan ümidi arttı. Bundan sonra son bir silkinişle düşmanın yurttan atılacağına olan güven çoğaldı ve 29 Ağustos 1922'de Afyon cephesinde başlayan taarruz hareketi 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun İzmir'e girmesi ile noktalandı. Ne var ki zaferle birlikte yeni bir felaket rüzgarı Batı Anadolu topraklarında esmeye başladı. Bozgun halinde geri çekilen Yunan birlikleri yolları üzerindeki Bursa, Uşak, Alaşehir, Salıhlı, Turgutlu, Manisa gibi şehirleri ve köyleri tamamıyla yakıp kül etti. Binlerce kişi kurşunlanarak, süngülenerek öldürüldü, yangınlarda alevler içinde can verdi³⁶. Türk halkı Büyük Taarruz sırasında Yunan tarafının bozguna uğradığını tam anlamıyla kavrayamadı. Manisa'da yangından önceki günlerde yerli Rumlar arasında bir telaş ve heyecan belirmişti. Uşak'tan İzmir'e giden trenlerde olağanüstü bir kalabalık göze çarpıyordu. Yunanlılar'ın bir yenilgiye uğradığı, bunun cephe gerisindeki Rumlar arasında panik yarattığı anlaşılıyordu. Fakat düşmanın bir hamlede ve kısa bir sürede Anadolu'dan sökülüp atılacağına kimse ihtimal vermiyordu. Bu nedenle Yunan askerlerinin geri çekilmesi sırasında şehirleri yakmaları karşısında halk tam anlamıyla savunma yapmadı. Yunan işgali altında Türk Halkı'nın, Türk köylüsünün hangi koşullar altında yaşadığını işgal sonrası Manisa'ya gelen Yakup Kadri Karaosmanoğlu şöyle anlatır:

*"Kısmen viran olmuş Nif (Kemalpaşa) ilçesinden geçerek vardığımız bin ikiyüz evli Parsa köyü şimdi yüz evli bir harabedir. Burada yarı çıplak, yarı aç insanlar dolaşüyor. Hepsinin evi yanmış eşyası yağma edilmiş, hayvanları ellerinden alınmış, çoluk çocuğu katliama uğramıştır. Aralarında kadınlar var ki, Yunan askerlerinin alıp götürdüğü kocalarının ölü veya diri olduğundan henüz haberleri yoktur.... Ben eminim ki, bu halk kurtuluş ve istiklal sevincini asla duymadı... Zira bütün bu insanları bekleyen gelecek, karakışta donmak, açlıktan ölmek sefaletten kıvranmaktır... Bundan sonra milletin ve hükümetin tek amacı biricik isteği bu çaresizlikleri böyle bir akıbetten kurtarmak hedefine yönelik olmalıdır. Yoksa büyük zaferlerimiz bir büyük trajedi haline girecek ve yenik düşman halimize gülecektir."*³⁷.

³⁶ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974, s.s. 289-290; Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Milli Mücadele'de Bursa*, (Yay. İhsan İlgar), İstanbul, 1981.

³⁷ *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338 s.104.

Sonuç olarak diyebiliriz ki yoğun köylü kitleleri Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında savaşa büyük tepki gösterdi. Hatta pek çok bölgede düşmanla işbirliği ya da padişaha körü körüne bağlılık sonucu bir çok iç isyanlar çıktı. Nüfus içinde oldukça fazla yer tutan köylü kitleleri yüzyıllar boyunca devlet tarafından ihmal edilmiş, Anadolu halkı sağlık, eğitim gibi hizmetlerden yoksun bırakılmıştı. Yüzyıllarca devlet vermeden almıştı. Şimdi devlet yıkılırken artık verecek bir şeyi kalmayan köylü kitleleri de savaşmak istemiyordu. Asırlardır devletin eğitim hizmeti götürmemesi sonucu cahilliğin pençesinde okumaz-yazma öğrenemeyen, köyünün dışındaki dünyadan habersiz olan bu insanlar buldukları yerlerde güçlü olan hocaların, şeyhlerin, ağaların ve eşrafın etkisi altına girmişti. Kurtuluş Savaşı'nın asker kaynaklarını sağlayacak köylüye ulaşabilmek amacıyla, bu yerel otoritelerle yönetici kadro arasında işbirliği yapıldı. Ağa, eşraf ve din adamlarının yönetici kadronun yanına çekilmesi ile geniş köylü kitlelerinin savaşa sokulması, yapılan savaşın bir halk hareketi haline dönüşmesi sağlandı.

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasını sağlayan en büyük etken Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk toplumunun yapısını iyi bilmesi ve en iyi biçimde değerlendirmesidir. Devlet Kurtuluş Savaşı'nda ordunun asker kaynaklarını oluşturan ve en ağır fedakarlıklara katlanan Türk köylüsünün kalkındırılması amacıyla, Cumhuriyetin ilanından sonra köye yönelik politikalar izlemiştir.